

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE ISTORIE STAT ȘI DREPT**

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 355.72(498)+94(498)"1914/1919"(043.2)

STOICA LEONTIN

**SERVICIUL SANITAR AL ARMATEI ROMÂNE
ÎN PERIOADA 1914-1919**

07.00.02. ISTORIA ROMÂNILOR

Autoreferatul tezei de doctor în istorie

Chișinău, 2012

**Teza a fost elaborată în cadrul Catedrei de Istoria Românilor
a Facultății de Istorie și Etnopedagogie a UPS "Ion Creangă"**

Conducător științific: **Chicuș Nicolae**, dr. în istorie,
conferențiar universitar, 07. 00.02. Istoria românilor

Referenți oficiali: **Petru OTU**, dr., prof. univ.,
Institutul de Istorie Militară (București, România);
Vitalie CIOBANU, dr. în istorie,
Centrul de Cultură și Istorie Militară.

**Componența consiliului științific specializat: D 15.07.00.02–11 în cadrul Institutului de Istorie,
Stat și Drept al AȘM:**

Demir DRAGNEV - președinte, dr hab., prof. univ., IISD, ASM Membru corespondent
Ion CHIRTOACĂ - dr hab., conf. cercetător IISD, ASM – secretar;
Gheorghe NICOLESCU - dr., prof. univ., Universitatea Pitești (România);
Mitru GHIȚIU - dr., conf. univ., ULIM;
Constantin UNGUREANU - dr., conf., cercetător., IISD al AȘM;

Susținerea va avea loc la 08 iunie, ora 15,00 în ședința Consiliului științific specializat
D 15.07.00.02–11 din cadrul Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, or. Chișinău, str. Ion
Creangă 1, sala Senatului.

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la biblioteca Institutului de Istorie, Stat și
Drept al AȘM și pe pagina web a C.N.A.A. (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la 07 mai 2012

Secretar științific al Consiliului științific specializat,
Ion CHIRTOACĂ, dr. hab., conf. Cercetător

_____

Conducător științific,
Nicolae CHICUȘ, dr. în istorie, conferențiar universitar

_____

Autor ,
Leontin STOICA

_____

(©Stoica Leontin, 2012)

Repere conceptuale ale cercetării

Actualitatea temei. Pe parcursul ultimului secol, în cadrul istoriografiei europene și mondiale, analiza structurală a diverselor evoluții, fenomene și procese a câștigat tot mai mult teren în fața „istoriei evenimentțiale” clasice, axate pe fapte, evenimente și personalități. În acest context istoriografic mai larg, au apărut și s-au dezvoltat domenii noi, precum istoria mentalităților, istoria climei și istoria medicinei, ceea ce oglindește tendința istoriei de a deveni o disciplină socio-umanistă globală, integrată, depășind cadrul îngust al evoluțiilor politico-diplomatice și militare, eventual economice generale. Tema pe care ne-am propus să o abordăm în cadrul lucrării de față se înscrie și ea în această tendință istoriografică generală, ca putând fi conexă nu numai clasicei „istorii militare”, ci și istoriei sociale, prin referirile la starea generală a României, din punct de vedere igienico-sanitar, ca și istoriei fenomenului național, prin focalizarea asupra unei perioade de o maximă importanță pentru desăvârșirea unității național-statale a poporului român, în cadrul primei conflagrații mondiale.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetat. Istoriografia română include un număr impresionant de contribuții consacrate participării țării la prima conflagrație mondială, precum și un număr mai mic de contribuții științifice sau memorii consacrate într-o măsură substanțială contribuției Serviciului sanitar militar la efortul de război al României. Cu toate acestea, nu există o abordare sistematică și obiectivă asupra temei noastre, care a fost tratată fie tangențial, în cadrul lucrărilor generale, fie profund subiectiv, în cazul lucrărilor memorialistice, multe din ele veritabile pledoarii „pro domo”. Am considerat posibil și util ca, prin coroborarea materialului arhivistic inedit cu izvoarele editate menționate, să realizez o imagine veridică și complexă asupra subiectului.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul tezei este de a prezenta coordonatele activității Serviciului sanitar al armatei române în perioada 1914-1919, pornind de la următoarele obiective:

- descrierea cadrului general, politic, instituțional și social-economic și specific (militar, igienico-sanitar) din anii 1914-1919;
- analiza problemelor cu care s-a confruntat serviciul sanitar al armatei, pe parcursul diferitelor etape ale misiunii sale;
- evaluarea modului cum a corespuns organigrama acestui serviciu provocărilor ridicate de greutățile războiului;
- reconstituirea imaginii existente la nivelul serviciului sanitar asupra perspectivelor de îndeplinire a idealului național al românilor;

- evidențierea rolului jucat de către unele personalități în momente, episoade și probleme concrete ale desfășurării războiului;
- citarea unor date numerice, orientative cu rol de bilanț, utilizabile în vederea desfășurării unor viitoare investigații științifice comparative.

Metodologia cercetării istorice. În elaborarea lucrării, am respectat următoarele principii:

- istorismul, evenimentele și evoluțiile fiind analizate pornind de la relațiile cauzale între ele și în funcție de modul cum s-au succedat în timp.
- obiectivismul – necesar pentru descrierea detașată, nepărtinitoare, riguroasă a faptelor și fenomenelor care au făcut obiectul investigației noastre, estompând la maximum subiectivismul unor surse.
- principiul sistematic de organizare a informației, care ne-a ajutat în elaborarea unei imagini coerente și unitare asupra unei problematici, în sine, complexe și nuanțate.

În cadrul cercetării, au fost folosite următoarele metode:

- metoda istorico-cronologică a fost principala metodă utilizată, datorită dependenței cadrului concret de organizare și funcționare a serviciului sanitar, în raport cu evoluțiile politice și militare.
- metoda comparativă a fost aplicată pentru a decela asemănările și deosebirile între diferitele faze ale activității Serviciului sanitar militar.
- metoda statistică a fost folosită pentru a releva o serie de indicatori numerici (cantitativi), susceptibili să ofere o imagine mai concretă asupra amplitudinii unor fenomene sau a efectelor unor evenimente ori acțiuni.
- analiza critică a fost indispensabilă pentru depășirea limitelor unor surse istorice narative și chiar documentare subiective, generate fie de caracterul lor auto-justificativ, fie de condițiile obiective în care au fost întocmite, sub presiunea evenimentelor militare.
- sinteza și generalizarea au făcut posibilă structurarea informației factologice și a judecăților de valoare într-un tot.

Noutatea și originalitatea științifică. Studiul doctoral se constituie într-o cercetare pluridirecțională a activității Serviciului sanitar al armatei române în anii 1914-1919. Noutatea științifică a lucrării noastre provine din asumarea unei perspective global-contextualizante și din valorificarea științifică a unui vast portofoliu documentar-arhivistic și memorialistic, ceea ce facilitează efectuarea de evaluări pertinente și documentate, și constă efectiv în elucidarea complexă a situației, a rolului și a locului Serviciului sanitar al armatei române în anii dramatici 1914-1919.

Lucrarea cuprinde aspecte esențiale ale organizării, evoluției și activității serviciului sanitar al armatei, în contextul realităților și al transformărilor sociale și naționale, definatorii pentru România acelor ani (cadrul legislativ, eforturile de aprovizionare, activitatea efectivă pe front și în spatele frontului, percepția internă asupra unor evenimente și tendințe la nivel național și internațional, etc.)

Semnificația teoretică. Pentru istoriografia universală, rezultatele obținute pot servi drept bază pentru investigații și analize comparative, în domeniu și drept argument în discuțiile teoretice privitoare la instituția sanitarilor militari, pe plan internațional. Pentru știința istorică din Republica Moldova și România, cercetarea de față aduce un aport notabil la cunoașterea unei etape de maxim dramatism pentru evoluția națiunii și a societății românești, pentru desăvârșirea statului național-unitar, în granițele sale firești, de la Nistru până la Tisa, pentru a-l cita pe marele Eminescu.

Valoarea aplicativă a lucrării. Studiul include un bogat material factologic (informativ), susceptibil de a fi valorificat în scopuri cognitive, didactice și instructiv-educative. Astfel, conținutul lucrării constituie o sursă de informare pentru elaborarea și completarea unor lucrări de specialitate, consacrate istoriei serviciului sanitar. Regăsim aici evenimente și preocupări mai puțin cunoscute, dar demne de a fi cunoscute, din viața unor mari personalități ale istoriei naționale românești. Sub raportul interpretării lucrarea deschide noi perspective de abordare și interpretare a unui subiect aparent epuizat al istoriografiei românești, putând servi ca punct de plecare pentru demararea unor investigații comparative.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere.

- 1) Eforturile precipitate de a ameliora multitudinea de lipsuri, erori și decalaje acumulate în perioada 1878-1913, nu au cunoscut decât un succes parțial în anii neutralității (1914-1916) în condițiile îngustării continue a posibilităților de acțiune.
- 2) Intrarea României în război în august 1916, a constituit un moment al adevărului, inclusiv la nivelul Serviciului sanitar militar. Au ieșit la iveală o serie de neajunsuri obiective și subiective, dar au fost demonstrate practice și o serie de calități concrete ale sanitarilor români.
- 3) În cursul lui 1917, Serviciul sanitar militar s-a achitat mai mult decât onorabil de misiunile încredințate atât în perioada epidemiei de tifos exantematic, cât și în timpul luptelor de la Mărăști, Mărășești și Oituz.
- 4) În perioada 1918-1919, aria de competență a Serviciului sanitar militar s-a lărgit, atât din punct de vedere al activităților, rezultatele obținute dovedind un real progres și o remarcabilă capacitate de asimilare și adaptare.

5) În ansamblu, participarea sanitarilor români la realizarea idealului național a evidențiat în primul rând, curajul și spiritul de sacrificiu, tradus într-un număr impresionant de jertfe, dincolo de unele greșeli și neajunsuri.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele cercetării științifice sunt utile pentru factorii de decizie din domeniul militar în general, și din domeniul medicinei militare în special. De asemenea, ele prezintă pentru iubitorii de istorie, în general, dar și pentru cercetătorii pasionați de fenomenul național ori de așa-numita „istorie socială”.

Aprobarea rezultatelor cercetării a fost realizată în cadrul Catedrei Istoria Românilor, Facultatea de Istorie și Etonopedagogie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Moldova.

Publicațiile la tema tezei. Rezultatele investigației au fost expuse în 16 articole științifice și în șapte comunicări științifice.

Volumul tezei. Teza cuprinde introducere, cinci capitole, concluzii și recomandări, adnotări în limbile română, engleză, rusă, franceză, bibliografie din 206 surse, 150 pagini a părții de bază, cu 12 anexe.

Cuvinte-cheie: serviciul sanitar, medic, spital, infirmerie, ambulanță, trăsură sanitară, instalație de deparazitare, epidemie, tifos, răniți, spitalizați, intervenție chirurgicală, evacuare, triaj.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** sunt expuse actualitatea temei investigate, scopul și obiectivele tezei, se concretizează baza metodologică a cercetării. De asemenea, în acest compartiment sunt elucidate noutatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea rezultatelor, este expus sumarul compartimentelor.

Capitolul 1

Istoriografia subiectului și sursele documentare

Un portofoliu documentar și bibliografic consacrat locului și rolului serviciului sanitar al armatei în cadrul organismului militar național, a început să se contureze, practic, odată cu instituirea serviciului militar pe baze naționale moderne, sub densa domnie a lui Alexandru Ioan Cuza. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în paginile revistei „România Militară” au apărut, destul de sporadic, contribuții succinte consacrate problematicii amintite, grație ofițerilor medici Dimitrie Demosthen, Alexandre Mignon, Ioan Saidac, Nicolae Antoniu și Alexandru Papiu, cărora le datorăm unele broșuri de sine stătătoare circumscrise tematicii.

Dezbaterile teoretice în privința serviciului sanitar s-au amplificat în anul 1913, când participarea țării la cel de-a doilea război balcanic s-a soldat cu peste 1600 de victime, datorate exclusiv holerei. În acest context, au fost elaborate mai multe rapoarte și memorii, unele din ele veritabile rechizitorii ori pledoarii „pro domo”, dintre care amintim: raportul generalului Dimitrie Demosthen și replica lui Constantin Papillian, constând într-un memoriu de 40 de pagini, expedit în aprilie 1914 lui Ionel Brătianu[1].

Strict factologic și cronologic, elementele analizate în contribuțiile documentare și istoriografice anterioare anului 1914 exced tematicii noastre, însă principiul prezentării evolutive a fenomenelor și proceselor istorice ne obligă să ținem cont și de această etapă premergătoare istoriografiei propriu-zise a problemei.

În cadrul acesteia din urmă, distingem trei etape cronologice și trei categorii tipologice, anume etapele interbelică, național-comunistă și post-comunistă, respectiv lucrări și contribuții consacrate situației României în Primul Război Mondial și aportului său militar, lucrări cu caracter memorialistic din aceeași perioadă și contribuții bazate pe documente de arhivă, având ca obiect aspecte concrete ale organizării și activității Serviciilor Sanitare ale Armatei Române.

În anii interbelici, cea mai amplă lucrare dedicată participării României la prima conflagrație mondială și îndeplinirii idealului național român, aparține, fără doar și poate, lui Constantin Kirițescu[2]. O realizare notabilă din punct de vedere al clarității, documentării și organizării sistematice, o reprezintă lucrarea lui Mircea Vulcănescu[3].

Anii 1914-1919 sunt evocați în toate memoriile și jurnalele personalităților politice și culturale ale timpului. Din multitudinea de opere memorialistice, ne-am oprit la cele semnate de I. Gh. Duca[4] și Constantin Argetoianu[5], de generalul Dumitru Iliescu[6] și de Regina Maria[7]. Fără a fi propriu-zis o operă memorialistică, lucrarea lui Gheorghe I. Brătianu, intitulată „Acțiunea militară și politică a României în anul 1919 în lumina corespondenței lui Ioan I. C. Brătianu”, se constituie într-o pledoarie pasionantă și documentată, dar nu întotdeauna convingătoare, în favoarea tatălui său natural[8]. Parcurgând în paralel memoriile semnate de liberalul I. Gh. Duca și de Constantin Argetoianu ni se dezvăluie două perspective net deosebite, dar parțial complementare asupra evenimentelor dramatice din anii 1916-1917. Astfel, I. Gh. Duca, la fel ca și Gh. I. Brătianu și generalul Dumitru Iliescu țin să evidențieze calitățile lui Ionel Brătianu și ale echipei acestuia, disfuncționalitățile fiind puse cu precădere în seama factorului extern. În schimb, Argetoianu, într-un stil spumos-captivant și adesea caustic, evidențiază dezorganizarea, disfuncționalitățile, rivalitățile și favoritismele patronate de Ionel

Brătianu. O viziune asemănătoare, dar expusă mult mai succint și sec, regăsim la Alexandru Averescu, viitor lider al Partidului Poporului[9].

În conținutul tuturor acestor lucrări cu caracter general, științific sau memorialistic, cel mai abordat subiect dintre cele care implică participarea directă și masivă a sanitarilor militari este cel al epidemiei de tifos exantematic, din iarna și primăvara anului 1917, prezentată însă din unghiuri de vedere diferite.

Constantin Kirițescu insistă asupra tăriei de caracter a românilor, militari și civili, a sacrificiilor din partea personalului medical românesc și francez, în contrast cu indolența rușilor. I. Gh. Duca și Constantin Argetoianu descriu, mai ales cel de-a doilea, în termeni mișcători tragismul situației, însă descrierea este, în ambele cazuri, presărată cu elogi și acuze, motivate nu doar factologic, ci și politic. Mai detașată din acest punct de vedere este „Povestea vieții mele”, semnată de Regina Maria, ea însă o figură-simbol a spitalelor de campanie, în anii războiului.

În categoria lucrărilor semnate de responsabili ai serviciilor sanitare militare românești, participanți direct la evenimente, includem contribuțiile semnate de I. N. Antoniu[10] și Nicolae Vicol[11].

Lucrarea lui I. N. Antoniu abordează o gamă largă de probleme teoretice, exemplificând mai ales în paginile 40-81 situațiile și acțiunile sanitarilor militari români.

Nota generală a lucrării dedicate de Nicolae Vicol acțiunilor Serviciului sanitar al armatei române în Primul Război Mondial, de fapt, în campania anului 1916, este dată de abundența de date concrete, ceea ce duce la fragmentarea discursului, greu de urmărit sistematic, și punctat cu numeroase încercări, mai mult sau mai puțin convingătoare, de autojustificare.

Lucrările semnate de către Alexandru Papiu[12] și Iacob Potârcă[13] tratează sistematic episoade clar individualizate, circumscrise participării serviciului sanitar al armatei române la „Marele Război”, anume contribuția pe Frontul de Vest, în Transilvania și Ungaria (1918-1919) și, respectiv, aportul la succesele de la Mărăști, Mărășești și Oituz.

Constantin Săndulescu a încercat, pe baza unor documente militare de arhivă provenind îndeosebi din fondul Marele Cartier General, să realizeze o lucrare de sinteză asupra temei abordate de noi în lucrarea de față, în special asupra perioadei 1916-1919, când România a fost efectiv angajată în ostilitățile militare. Caracterul limitat al surselor și lipsa perspectivei temporale, ca și, probabil, alte circumstanțe de ordin material obiectiv, au făcut ca acest demers ambițios să nu se materializeze decât parțial, într-o

lucrare rămasă obscură „Istoricul serviciului sanitar în campania din 1916-1919”, fără an, fără editură, apărută sub egida Marelui Stat Major.

Perioada antinațională a regimului totalitar-socialist din România nu are o relevanță majoră pentru istoriografia problemei de față, întrucât participarea României la războiul din 1914-1918 și actul de la 1 decembrie 1918, pentru a nu mai aminti și de unirea Basarabiei cu Țara, erau considerate manifestări tipic imperialiste și anexioniste.

Pentru faza națională și deviza naționalistă a regimului totalitar-socialist din România postbelică, o mai mare relevanță o au, în contextual temei abordate de noi, monografia lui Mircea N. Popa, „Primul război mondial (1914-1918)”, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, cele două volume masive dedicate participării României la conflagrația din 1914-1918, semnate de un colectiv de autori incluzându-l pe Ilie Ceaușescu, în 1987, publicarea volumului al cincilea din „Istoria militară a poporului român”, tratând perioada 1878-1919, în anul 1988, pentru ca anul următor, să aducă și reeditarea în două volume a lucrării lui Constantin Kirițescu.

După 1989, s-a produs o veritabilă explozie editorială, lucrările care au văzut lumina tiparului în această perioadă fiind foarte diferite ca tematică, perspectivă de abordare și valoare documentară. Acum sunt integral redescoperite și valorificate o serie de subiecte, episoade și personalități „tabu” în deceniile anterioare, cu excepția, parțială a perioadei de derivă naționalistă a regimului totalitar-socialist (regii României, diferite personalități politice burgheze, problema Basarabiei, raporturile româno-bulgare și româno-ungare etc).

Dintre lucrările care tratează sistematic sau fragmentar problematica implicării României în Primul Război Mondial, merită amintit volumul VII, tomul 2 al Tratatului academic de istorie a românilor, contribuția lui Ion Giurcă, dedicată reorganizării din 1917[14], ca și excelenta monografie dedicată relațiilor româno-franceze în anii 1914-1919 de către tânărul cercetător Hadrian C. Gorun[15].

Istoria medicinei militare românești s-a îmbogățit și cu câteva contribuții remarcabile, precum „Oameni și fapte din istoria medicinei militare românești” [16] și „Istoria medicinei militare românești” [17], la care putem adăuga pentru perioada 1914-1916, studiul lui Costin Scurtu, intitulat chiar „Studii privind Serviciul Sanitar român în perioada 1900-1916” [18].

Sursele documentare

Principalele surse documentare ale lucrării sunt reprezentate prin Arhivele Militare Române, care adăpostesc un consistent material consacrat anilor Primului Război Mondial. Dintre fondurile utilizate și consultate, o perspectivă foarte largă oferă Marele Cartier General, fond corespunzător expres perioadelor de război (1913, 1916-1919, 1941-1945). Aici am putut identifica un număr de 40 de dosare, conținând informații esențiale despre mersul ostilităților în anii 1916-1919, dar și despre situația generală din punct de vedere sanitar-epidemiologic la nivel național, ori al unor provincii istorice. Un alt fond arhivistic cu valoare informativă generală este Marele Stat Major – Secția 3 Operații, precum și Marele Stat Major-Secția Lucrări.

În cadrul Arhivelor Militare Române sunt depozitate și fonduri arhivistice având o tematică mai specializată, cum ar fi, în cazul nostru, Ministerul de Război-Direcția 6 Sanitară, de unde am investigat un număr de 18 dosare consacrate lucrării. Datorită complexității problemelor de care s-a lovit armata română în Dobrogea, în toamna anului 1916, am considerat necesară consultarea câtorva dosare din fondul dedicat expres Armatei de Dobrogea, de unde am cules informații esențiale despre efectele acțiunilor ofensive inamice (numărul de răniți a căror îngrijire pica, în seama serviciilor sanitare ale armatei), dar și despre focarele epidemice din zonă, favorizate de situația social-economică și igienico-sanitară locală (mai ales în rândurile populației turco-musulmane din Cadrilater).

Întrucât istoriografia română a acordat, din motive ușor de înțeles, în sine, ceva mai puțină importanță luptelor purtate în toamna anului 1916 pe linia Carpaților Răsăriteni, unde frontul a rămas, în general stabil, iar problemele, inclusiv de ordin sanitar, au fost mai puțin presante ca în alte sectoare ale lungului front, am inclus în lista documentelor militare studiate și dosarul 75 de la Comandamentul Etapelor Armatei de Nord, pentru a da o explicație documentată și directă asupra cauzelor unui bilanț, în esență, destul de încurajator, în contextul campaniei din anul 1916. Pentru luptele din vara anului 1917, trebuie să admitem faptul că există un dezechilibru documentar între Armata I și Armata a II – a. Astfel, fondul corespunzător Armatei I include 3 dosare în cuprinsul cărora este surprinsă, pe zile, activitatea serviciilor sanitare din cadrul armatei comandate de generalul Averescu, în vara de foc a lui 1917 (129, 281, 381), în timp ce, la cealaltă armată rezultată din reorganizarea consecutivă campaniei din 1916, nu am putut identifica dosare de o asemenea utilitate și valoare informativă. Pentru Campania din Vest (noiembrie 1918-august 1919) nu putem ocoli fondul Comandamentului Trupelor din Transilvania, din cadrul căruia ne-am oprit asupra a două dosare, anume 43 și 329.

Pe lângă imaginile cu valoare generală, orientativă, conturate în urma consultării fondurilor arhivistice create de Armate sau Departamente ale Ministerului de Război, studiul implică și analiza unor situații concrete, la care se referă fondurile create de unități militare de mai mică anvergură decât Armatele sau Corpurile de Armată, de la Divizii (Divizia 1 Vânători, 9, 10 și 12 Infanterie), până la Companii (Compania 5 Sanitară).

Documentele militare de arhivă au avantajul de a prezenta, „direct de la sursă”, evoluții concrete de pe „teren”, până la elemente de detaliu. Pe de altă parte, datele oferite au un caracter precipitat, limitat și subiectiv, ceea ce obligă la micro-analize comparative și pe termen mai lung.

Dintre subiectele urmărite cvasi-exclusiv pe baza documentelor militare de arhivă, se numără cele legate de aprovizionarea cu medicamente (inclusiv chestiunea depozitelor din Rusia), soarta ostaticilor dobrogeni (bulgari și turci), din punct de vedere sanitar și situația din Basarabia. Cooperarea româno-franceză, sub aspect sanitar concret, este elocvent prezentată în cadrul unui dosar (7/1916) inclus în fondul Comitetul Consultativ al Crucii Roșii, în timp ce fondul Casa Regală-Documente Oficiale include, printre altele, un dosar (1/1919), consacrat, într-o proporție semnificativă, situației sanitare existente în perioada Marii Uniri.

La capătul investigației noastre istoriografice și documentare, putem afirma, pe lângă concluziile enunțate pe parcursul lucrării, că un aspect susceptibil de a fi cercetat mai profund, din punct de vedere arhivistic, îl reprezintă relațiile sanitare între armata română și armatele aliate, franceză și rusă.

Capitolul al II-lea

Serviciul Sanitar Militar Român în perioada neutralității

Pentru Serviciul sanitar al armatei române, ca și pentru armata română, în general, perioada 1914-1916, se caracterizează prin încercarea precipitată de a remedia lipsurile și decalajele originare sau acumulate după 1878 și evidențiate, în campania din vara anului 1913.

Primul subcapitol are ca obiect cadrul general al acestor eforturi, în speță, situația României în anii 1914-1916, din punct de vedere politico-național, economic, social, militar și, desigur, igienico-sanitar, cu evidențierea tendințelor generale în raport cu deceniile anterioare izbucnirii „Marelui Război”. Poziția României în sud-estul Europei este caracterizată poate cel mai bine prin sintagma lui Ivan Ilaev (autor bulgar), de „gigant între pitici balcanici”. Deși net superioară din punct de vedere instituțional, economico-demografic și militar vecinilor săi meridionali, România continua să aibă un

serios handicap în raport cu statele capitaliste dezvoltate vest-europene, la care se adăugau flagrante inegalități sociale.

Starea generală se repercuta și asupra dotării armatei în sensul că armamentul deținut era destul de vechi, iar posibilitățile proprii de ameliorare erau foarte reduse: industria românească de armament, de exemplu, putea produce un glonț pe zi pentru fiecare pușcă și două obuze pe zi pentru fiecare tun, în timp ce artileria grea, mitralierele și avioanele lipseau aproape cu desăvârșire. Izbucnirea și generalizarea războiului a dus la îngustarea continuă a posibilităților de aprovizionare, mai ales după ce Serbia, virtuala aliată a României antantofile, a fost ocupată, în ultimele luni ale anului 1915. Rezultatele eforturilor precipitate declanșate după 1 august 1914, au fost în primul rând de ordin cantitativ: creșterea numărului de ofițeri, soldați și cei mobilizați, de la 10600, 460.000 și 150000 în 1913, la 19843, 81375 (și, respectiv, 281210, în anul 1916)[19]. Înființarea Comisiei Tehnice Industriale, însărcinată cu supravegherea producției de echipament militar și a Direcției Generale a Munițiilor, condusă de inginerul Anghel Saligny (1854-1925), organism care trebuia să identifice și să obțină materiile prime necesare pentru fabricarea obuzelor, cartușelor și a grenadelor.

-dublarea producției Pirotehniciei, Pulberăriei și Arsenalului Armatei

-creșterea cu 40% (20%) a bugetului alocat Ministerului de Război[20].

Situația igienico-sanitară concretă, la nivelul armatei române este prezentată în strânsă legătură cu contextul social mai larg (sărăcia țăranilor, din care mai mult de jumătate nu aveau pământ deloc sau aveau foarte puțin, condițiile grele de muncă din stabilimentele industriale, rata ridicată a analfabetismului etc.).

Deși mortalitatea și morbiditatea cunoscuseră reduceri semnificative în raport cu primii ani ai secolului XX, scabia, gripa, bolile venerice, tuberculoza și febra tifoidă erau inamici redutabili ai medicilor sanitari români, mai ales în condițiile în care nu existau sanatorii militare pentru tuberculoși și convalescenți. După internarea propriu-zisă, aceștia din urmă precum și cei reformați, erau trimiși acasă ceea ce însemna, de fapt pentru majoritatea acestora, abandonarea într-un mediu insalubru și promiscuu, unde lipseau adesea și mijloacele necesare unei existențe normale, pentru a nu mai pune în discuție posibilitățile de recuperare veritabilă.

Subcapitolul nostru mai prezintă și unele micro-studii de caz asupra ratei mortalității, morbidității, a frecvenței diverselor maladii la nivelul câtorva unități și specializări militare[21].

Subcapitolul celălalt are ca temă crearea posibilităților de mobilizare în cadrul Serviciului Sanitar, din punct de vedere organizatoric-instituțional și al dotării.

Principalii pași în direcția îmbunătățirii structurii organizatorice a Serviciului Sanitar al Armatei au fost:

- adoptarea Legii referitoare la Serviciul sanitar al armatei, în 9 articole, în martie 1915 și a regulamentelor conexe și complementare acestuia[22].
- înființarea Comitetului Central Sanitar, în mai 1915, având misiunea de a studia, organiza și de a pregăti, din punct de vedere sanitar, teritoriul țării, pentru iminenta intrare în război[23].
- introducerea serviciului sanitar, la nivelul de batalioane și regimente, începând din anul 1914.
- înființarea, la 7 aprilie 1916, a altor câtorva organisme sanitare militare, printre care Direcțiile depozitelor centrale de material sanitar[24].
- emiterea ordinului circular nr. 29/9471, referitor la instrucțiunile pentru păstrarea materialelor sanitare[25].

Ca rezultat al acestor demersuri instituțional-organizatorice, între anii 1914-1916, a crescut numărul de paturi de campanie la peste 70000, au fost inventariate mijloacele de transport disponibile, s-au înființat trenuri băi și etuve, cantine și infirmerii de gară, centre pentru convalescenți etc.

Baza materială a Serviciului Sanitar al Armatei a crescut prin rechiziții, tranzacții cu agenți economici interni specializați și donații din interiorul țării, dar mai ales prin importuri din străinătate (din țară s-au putut asigura tărgile, corturile, paturile, vata și fiolajele). Printre donatori se numără și generalul Dumitru Iliescu[26], doamna Elena Eraclie Stârcea[27] și inginerul Pruncu din Constanța[28].

Achizițiile de medicamente și de alte articole sanitare s-au făcut inclusiv din Germania și Austro-Ungaria, dar și din statele neutre (Elveția și Olanda) și, într-o măsură mai mică din cauza situației obiective dar și a atitudinii rezervate a Rusiei, din Franța, Marea Britanie și Italia (Puterile Antante). Pe ansamblul perioadei 1914-1916, au fost importate din străinătate, materiale sanitare în valoare totală de 42.019.980 lei, majoritatea din Italia și Elveția, un stat latinofon antantist, respectiv un stat eminentemente neutru[29]. Anticipând corect, din punctul lor de vedere, viitoarea orientare politico-militară a României, Germania și Austro-Ungaria au dovedit o reticență maximă, misiunile conduse de medicii militari Vereanu[30] și Sion[31]. Iovindu-se de numeroase obstacole și impedimente, din cauza suspiciunilor și a reticenței crescânde a partenerilor de discuție.

Rezultatele eforturilor precipitate de înlăturare a deficiențelor și a handicapurilor au dat rezultate notabile, datorită competenței și profesionalismului unor cadre militare din armată, însă parțiale, incomplete, în raport cu multitudinea de probleme cu care se confrunta componenta medical-sanitară a armatei.

Un aspect care ar trebui prezentat mai amplu în varianta tipărită a tezei va fi cel legat de pregătirea teoretică și practică a personalului militar sanitar, în condițiile în care desfășurarea concretă a ostilităților, într-un război de proporții nemaiîntâlnite până atunci, ridica, aproape de la sine, probleme și la nivel sanitar, obligând la regândirea unor principii și norme de organizare și acțiune.

Capitolul al III-lea

Serviciul Sanitar Militar Român în campania din 1916

Intrarea armatei române în război, la jumătatea lunii august a anului 1916, a dat semnalul relevării greșelilor și lipsurilor la nivelul Serviciului Sanitar, de natură obiectivă (inferioritatea economică și demografică a României în raport cu Germania sau Austro-Ungaria) sau subiectivă (neglijarea unor aspecte concrete, practice în efortul și acela precipitat, de pregătire pentru război, clientelismul politic, nepotismul), la care putem adăuga și atitudinea puțin cooperantă a Rusiei, singurul stat aliat cu care România avea contact teritorial și militar direct. Pe de altă parte, anume aceste circumstanțe defavorabile au dat prilejul unor cadre militare sanitare, nu puține la număr, să își afirme curajul, inteligența și spiritul de inițiativă.

Concret, pe parcursul campaniei din 1916, la nivelul Serviciului Sanitar al Armatei Române s-au făcut simțite următoarele probleme sau deficiențe, urmărite mai pe larg în conținutul capitolului:

- insuficiența pregătire a personalului inferior, din punct de vedere numeric și profesional
- excesul de material sanitar, în proximitatea liniei frontului, favorizând capturarea lui de către inamic
- masivitatea trăsurilor de ambulanță regimentară, lipsa de mobilitate a acestora
- neadaptarea funcționării Serviciului sanitar militar, la nivelul regimentelor, la condițiile specifice războiului
- evacuarea haotică a răniților, mai ales în timpul operațiunilor de retragere
- lipsa de legătură între medici și comandamentele de armată; eludarea principiului unității de acțiune și de comandă
- instalarea și utilizarea necorespunzătoare a infirmeriilor de gară și de etapă, precum și a spitalelor de evacuare, poziționate corespunzător, chiar pe direcția principalelor culoare de evacuare
- inadecvarea mijloacelor de transport la condițiile concrete de teren
- deficiențe de personal și de încadrare, inclusiv numirea pe criterii politice și clientelar în posturi cheie, unde era nevoie de o înaltă competență, calificare și moralitate. -

- neadaptarea unor reglementări la cerințele concrete ale stării de război (de pildă, nu a fost amendată/anulată prevederea ca mobilizarea sanitarilor să succedă cu 5 zile mobilizării propriu-zise a militarilor).
- inexistența unor planuri prestabilite, vizând exploatarea posibilităților oferite din punct de vedere sanitar de teritoriul inamic ocupat
- lipsa unor planuri concrete, detaliate și prealabile privind evacuarea teritoriului, în caz de ofensivă inamică.
- cooperarea defectuoasă cu Rusia țaristă.

Dificultățile au fost amplificate și de evoluția defavorabilă a ostilităților pe teren, având ca efect un număr neașteptat de mare de răniți și apariția problemei evacuărilor. Pe lângă tratarea și transportul celor răniți în luptele propriu-zise, o sarcină suplimentară a constat în prevenirea și combaterea apariției de focare epidemiologice, iar din acest punct de vedere, activitatea sanitarilor militari români a fost una absolut remarcabilă[32].

Pentru o perioadă scurtă de timp, de fapt pentru câteva zile, impactul intrării efective în război a fost unul asemănător, la nivelul celor patru armate românești, dispuse pe arcul carpatic, respectiv de-a lungul graniței de sud. Ulterior, au apărut diferențe de manifestare a greutăților războiului, mai ales între Armata de Sud și celelalte trei Armate, diferențe estompate în urma retragerilor repetate, a regrupării în zona Bucureștiului, urmată de retragerea în Moldova. Urmărind, așadar, criteriul cronologic, capitolul al III-lea este alcătuit din patru subcapitole.

Primul subcapitol are ca obiect situația Serviciului Sanitar în primele zile de război, când efectivul acestuia se cifra la 1929 cadre, ceea ce reprezenta o creștere spectaculoasă față de anul 1915, dar numai jumătate din necesarul estimat[33]. Primele zile de război au stat sub semnul improvizăției și al organizării defectuoase, generate de interpretarea dogmatică, literală a unor articole de regulament prevăzând mobilizarea sanitarilor la cinci zile după militari. Pentru a suplini absența sanitarilor de pe front, ministrul Constantin Angelescu a ordonat formarea unor coloane volante de ambulanțe menite a pleca imediat pe front, însă, momentan, haosul a fost și mai mare. Pentru a reda atmosfera acelor zile am recurs copios la citate din opera lui Constantin Argetoianu, care exprima mult mai plastic ceea ce documentele de arhivă confirmă în termeni seci, adesea inexpresivi[34].

Documentele de arhivă și alte surse (N. Vicol etc) ne oferă însă date bogate despre remedierea „din mers” a deficiențelor organizatorice flagrante în cursul lunii septembrie. Între timp însă se declanșase dezastrul de pe frontul dobrogean.

Activitatea serviciilor sanitare pe frontul din Dobrogea până la evacuarea trupelor românești de acolo, la finele lunii octombrie este prezentată și analizată în cadrul celui de-a doilea subcapitol, pornind de la faptul că în provincia dintre Dunăre și Mare erau concentrate o serie de vulnerabilități ale statului român, implicit ale armatei române, cu repercursiuni clare asupra sanitarilor militari: poziția transdanubiană, numărul mare de etnici bulgari și turci, existența unor focare epidemiologice, datorită stării igienico-sanitare precare, mai ales în rândurile musulmanilor din Cadrilater. Ca urmare a înfrângerii de la Turtucaia și a altor lupte purtate de români, lipsiți de ajutorul așteptat de la ruși, armata română a înregistrat un număr de peste 50000 de soldați și ofițeri morți și răniți, la care putem adăuga pe cei 40000 de prizonieri, majoritatea capturați la Turtucaia. Operațiunile de transportare acelor răniți, deși făcute cu mijloace „tradiționale” (căruțe, întrucât drumurile dobrogene nici nu erau adecvate pentru automobile, s-au desfășurat, în general cu succes, în ciuda atacurilor inamice necruțătoare, un rol deosebit având aici medicul-maior Emil Costinescu)[35].

O mare realizare a constituit-o însă izolarea și stingerea rapidă a focarelor de tifos exantematic și holeră, rolul principal în această operațiune, ale cărei detalii sunt prezentate în text, revenind cunoscutului medic bacteriolog Ioan Cantacuzino. Tot în legătură cu aspectele sanitare, am abordat, tangențial, un subiect în genere evitat de istoriografia românească, acela al celor peste 15000 de bulgari și turci dobrogeni luați ca ostatici de armata română în august 1916, iar apoi transferați în Moldova[36].

Sub-capitolul următor se referă la operațiunile sanitare conexe bătăliei Carpaților, purtată de armatele românești I, II și de Nord, în toamna anului 1916, până când, din cauza spărturii realizate de inamic pe Valea Jiului, coroborată cu pierderile Dobrogei și cu desantul grupărilor „K” la Zimnicea, în noiembrie 1916, obiective care până atunci fuseseră apărate cu succes, din M-ții Argeșului, până la Carpații de Curbură, au trebuit abandonate, sub amenințarea încercuirii inamice, și nu ca un rezultat al înfrângerii propriu-zise.

Textul sub-capitolului este structurat, într-o măsură semnificativă, pe armate, întrucât, la nivelul acestora s-a înregistrat deosebiri în privința problemelor apărute, implicit, ale răspunsurilor practice date. Astfel, cele mai mari dificultăți s-au înregistrat la nivelul Armatei I, mai fragmentată ca dispozitiv și care a fost supusă unei presiuni inamice mai puternice, ceea ce explică spărtura făcută pe Valea Jiului. S-au adăugat și capriciile vremii, manifestate prin ninsori abundente în zilele de 6-8 octombrie. Printre cei căzuți pe câmpul de luptă, de la această armată, s-au numărat generalii David Praporgescu și Ion

Dragalina (rănit inițial la brațul drept, dar tratat tardiv și defectuos), iar printre infirmieri, Ecaterina Teodoroiu.

O situație mai bună s-a înregistrat la Armata II-a, comandată, după 25 septembrie 1916, de către generalul Alexandru Averescu, ale cărei forțe au beneficiat din plin de geniul comandantului, de unitate de comandă ca și plasarea mai compactă în teren[37]. Jertfele și eroismul soldaților români care au apărat Valea Prahovei și zona Câmpulung-Dragoslavele-Rucăr s-a tradus printr-un mare număr de răniți, însă stabilitatea frontului a ușurat într-o mare măsură, operațiunile de evacuare a celor răniți.

În fine, cea mai bună situație, cel puțin prin raportare la celelalte trei armate, s-a înregistrat în cazul Armatei de Nord, care a apărat aliniamentul Carpaților Orientali, în a cărui menținere s-a dovedit interesată și Rusia. O trăsătură distinctivă a activității sanitare aici a fost reprezentată de lupta contra epidemiilor, fiind semnalată o mică epidemie, în zona Piatra-Neamț, stinsă rapid.

Ultimul subcapitol reprezintă, practic, o punte de legătură cu următorul capitol, consacrat luptelor din anul 1917. Subcapitolul „Serviciul Sanitar la finele anului 1916 – între retragere, rezistență și reorganizare” are, în egală măsură, un caracter narativ, sumativ și introductiv, având ca obiect participarea sanitarilor la Bătălia de pe Argeș-Neajlov, creionarea unui bilanț al anului 1916, respective prezentarea principiilor și operațiunilor de reorganizare în perspectiva campaniei din 1917.

Capitolul al IV-lea

Organizarea și activitatea Serviciului sanitar al armatei în Moldova dintre Prut și Carpați (1917-1918)”

În general, anul 1917 este considerat ca anul marilor succese militare de la Mărăști, Mărășești și Oituz, la care au contribuit, așa cum se arată în cadrul subcapitolului al treilea, și membrii serviciilor sanitare, ajutați de colegii lor francezi. Epopeea de la Mărăști, Mărășești și Oituz a fost însă pe de o parte, precedată de ample eforturi organizatorice, dar și de o altă epopee, anume lupta cu tifosul exantematic, unde rolul principal a revenit chiar sanitarilor români și din cadrul trupelor aliate, iar pe de altă parte, urmată de o perioadă destul de complexă și confuză, din toamna anului 1917, până spre jumătatea lui 1918. Cronologic, capitolul al IV-lea se suprapune parțial cu următorul, consacrat actelor unificatoare din cursul lui 1918, însă suprapuse parțial cu cel următor, consacrat actelor unificatoare din cursul lui 1918, însă suprapunerea rămâne una strict cronologică mai puțin tematică, întrucât în cadrul ultimului subcapitol din cadrul capitolului penultim al lucrării, este axat pe problematica internă a activității sanitare, referirile la Basarabia fiind aici tangențiale și

succinte. Succesele din anul 1917 nu au anulat rezultatele campaniei din 1916, însă au demonstrat capacitatea de supraviețuire și de refacere a armatei române, la nivelul tuturor serviciilor și compartimentelor sale, inclusiv al serviciului sanitar.

Primul subcapitol are ca temă acțiunile de reorganizare a serviciului sanitar, în contextul mai larg al restructurării întregului organism militar românesc, efort favorizat de stabilizarea frontului și de implicarea Misiunii Militare Franceze, conduse de generalul Berthelot[38].

Eforturile și acțiunile organizatorice la nivelul serviciilor sanitare aveau ca finalități principale sporirea mobilității în teren, simplificarea mecanismelor de comandă și stimularea materială și morală a sanitarilor. În textul subcapitolului sunt prezentate etapele reorganizării, conținutul și motivațiile unor propuneri ca și, desigur rezultatele finale, între care amintim înființarea Directoratului Sănătății Publice și desființarea Comitetului Central Sanitar[39]. Noile scheme de organizare au pus în prim plan ambulanțele divizionare și de regiment, cele de la nivelul corpurilor de armată fiind desființate, iar supraîncărcarea cu materiale a fost combătută prin înființarea de coloane volante, însărcinate expres cu aprovizionarea sanitară[40]. Statutul personalului militar sanitar a fost reglementat definitiv ceva mai târziu, anume în iulie 1917, când luptele decisive începuseră deja. În fine, și relațiile cu omologii francezi și ruși au beneficiat de unele reglementări mai complete. Rezultatele imediate, la nivel organizatoric, așa cum rezultă din textul subcapitolului, au fost notabile, pozitive, însă nu spectaculoase, anumite suprapuneri de competențe persistând, mai ales atunci când erau cauzate sau amplificate de rivalități inter-personale sau partinice (exemplul așa numitelor „zone mixte” – Bacău, Roman și Neamț). Alteori, autoritatea și prestigiul omului (specialistului) tăia nodul gordian al chichițelor legislative (juridice): a fost cazul medicului Ioan Cantacuzino.

Al doilea subcapitol are ca temă „starea epidemiologică” în prima parte a anului 1917, centrul de greutate căzând, așa cum era de așteptat, pe epidemia de tifos exantematic, care a provocat, conform unor statistici diferite, dar sensibil convergente, mai multe pierderi de vieți omenești (civili și militari) decât bătăliile propriu-zise[41]. În primele pagini ale subcapitolului predomină clar sursele bibliografice, chiar literare (Iorgu Iordan de exemplu), din dorința de a înfățișa o imagine cât mai expresivă asupra ravagiilor produse de cumplita maladie, pe front, dar mai ales în spatele acestuia. „Cifrele reci” se îmbină astfel cu plasticitatea limbajului. În prezentarea comparativă a epidemiei, la nivelul câtorva divizii, cifrele precise și documentele militare revin în prim-plan, situație valabilă și pentru diferite areale geografice din Moldova restrânsă[42]. Subcapitolul se încheie cu câteva pagini unde sunt enumerați și elogiați cei care au plătit cu viața curajul de a

înfrunța epidemia și disponibilitatea de a-și ajuta semenii aflați într-o situație disperată. Conform autorilor citați (Constantin Kirișescu etc.), au murit în lupta cu tifosul exantematic circa 250 de medici militari (a opta parte din total), la care se adaugă peste 1000 de sanitari. Printre eroii acestei lupte, atipice, dar atât de grea, s-au numărat coloneii medici V. Andreescu, Dumitrescu-Mumuianu, Vereanu și colonelul Papadopol – directorul institutului medico-militar, generalul Buță, doctorul francez Clunet, colonelul Dubois și încă trei conaționali etc[43]. Întreaga operă s-a desfășurat sub patronajul moral și material al Reginei Maria, prezentă efectiv în spitalele improvizate, alături de cei bolnavi[44].

Contribuția serviciului sanitar la victoriile din vara anului 1917 este analizată în subcapitolul al treilea, după o prezentare succintă a operațiunilor militare propriu-zise, ofensive la Mărăști și defensive la Mărășești și la Oituz. În pofida unui dezechilibru la nivelul bazei documentare arhivistice între materialul corespunzător celor două armate românești rezultate din reorganizarea de la începutul anului, decalaj suplinit parțial prin unele surse bibliografice, s-a reușit exprimarea și argumentarea unor aprecieri mai generale pe marginea subiectului. Astfel, măsurile luate în prima parte a anului și-au dovedit, în mare parte, eficiența, deși creșterea bruscă a numărului de răniți, odată cu sfârșitul perioadei de acalmie de pe front, nu a putut fi gestionată întotdeauna corespunzător, trenurile sanitare dovedindu-se, în unele situații, insuficiente. Pentru a preveni supraaglomerarea spitalelor și a trenurilor s-au dat ordine stricte privitoare la trierea, internarea și externarea răniților. Au fost emise „din mers”, în urma contactului cu realitatea dură a înfruntărilor militare, noi ordine și dispoziții organizatorice, la 6, 10, 24-26 și 29 iulie și 9 august, în paralel cu intensificarea luptelor, tendință încheiată însă la începutul lunii septembrie[45].

Ultimul subcapitol se referă la perioada cuprinsă între colapsul forței militare rusești și perfectarea Păcii de la Buftea, aflată în legătură cauzală directă cu primul eveniment.

Principalele probleme cu care s-a confruntat Serviciul Sanitar al Armatei, în acest timp, au fost legate de deteriorarea situației din Rusia și a raporturilor cu această țară, pe teritoriul căreia se aflau spitale și depozite sanitare românești, creșterea numărului de potențiale focare epidemiologice, din cauza deteriorării situației militare și generale a statului și realizarea operațiunii de demobilizare a forțelor armate, în condiții corespunzătoare din punct de vedere militar. Calitățile sanitarilor români și o serie de circumstanțe favorabile, în cadrul unui context, per ansamblu, destul de problematic, au permis rezolvarea la un nivel satisfăcător sau optim a problemelor amintite. Pe de altă parte, pe măsură ce, la nivelul situației politico-militare internaționale și chiar regionale apăreau unele raze de lumină, s-a pus problema unor noi demersuri organizatorice:

desființarea spitalelor de evacuare și a spitalelor mobile, menținerea și reorganizarea ambulanțelor divizionare, reducerea numărului de vehicule grele și a personalului sanitar, sporirea numărului de paturi și a dotării cu medicamente, înființarea unor structuri auxiliare etc. [46]. Un acord încheiat cu germanii, la 29 martie 1918, a permis ameliorarea situației sanitare a teritoriului ocupat[47].

Capitolul al V-lea

Serviciul Sanitar al Armatei în timpul luptelor pentru apărarea unității naționale (1918-1919)

Început sub semnul unei înfrângeri ce părea definitivă, anul 1918 avea să se impună în istoriografia și în conștiința națională românească drept anul Marii Uniri. Dacă o conjunctură internațională (regională) izolase România și o determinase să depună armele la cumpăna anilor 1917-1918, tot o conjunctură internațională, dar, de data aceasta, o evoluție la scară mondială, anume victoria Antantei, avea să favorizeze avântul mișcărilor naționale și naționaliste din Europa.

Actele unificatoare de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia au fost contestate de către unele minorități etno-politice locale, sau de forțe din afara Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei favorabile menținerii sau cosmetizării dominației străine. Pentru România, anul 1919, nu poate fi, în nici un caz, considerat ca unul al păcii. În aceste condiții concrete, pentru a anihila marja de manevră a acestor minorități agresive și intolerante, forțe armate românești au fost prezente, la apelul explicit al majoritarilor, în cele provincii din afara Vechiului Regat, care decisese înălțurarea stăpânirii imperiale rusești ori austro-ungare. Odată cu diviziile românești, în Basarabia, Bucovina și Transilvania au pătruns și membrii ai serviciilor sanitare, având o triplă misiune:

- prevenirea și tratarea eventualelor îmbolnăviri sau răni, în rândurile soldaților români.
- evaluarea și ameliorarea situației sanitare din provinciile istorice românești unite cu țara.
- propagarea ideilor naționale românești în rândurile civililor din provinciile istorice românești unite cu țara.

Circumstanțele particulare și modul efectiv cum au fost îndeplinite obiectivele de sus, diferă de la provincie la provincie și, de aceea, au fost prezentate și analizate în cadrul unor sub-capitole destinate, subsumate însă capitolului dedicat acțiunilor, complementare actelor unificatoare legitime.

Primul subcapitol se referă la prezența serviciilor sanitare românești în Basarabia, pe parcursul a aproape doi ani, de la începutul lui 1918, până la finele lui 1919. În prima parte a subcapitolului, sunt descrise circumstanțele politico-militare și sanitare ale

acțiunii medicilor militari români în provincia dintre Prut și Nistru. Printre circumstanțele nefavorabile amintim starea de înapoiere în care fusese ținută provincia și populația ei majoritară sub dominația țaristă, anarhia care cuprinsese imensul spațiu al fostului imperiu, în cursul lui 1917, slaba calitate a drumurilor, atitudinea circumspectă față de români a multor „moldoveni” și ostilitatea minoritarilor, cu o poziție dominantă în plan social-economic, veleitățile autonomiste ale unor lideri locali și tendințele hegemonice din partea unor notabilități românești [48].

Principala problemă căreia au trebuit să-i facă față medicii militari români a fost tifosul exantematic, răspândit mai ales în sudul și în extremitatea nordică a provinciei (zona Hotinului). Evoluția acestui flagel a fost una sinusoidă, succesele medicilor fiind parțiale și efemere, ca urmare a stării generale de instabilitate și a tranzitării provinciei de către grupuri de foști prizonieri, la cumpăna anilor 1918-1919. De asemenea, în cadrul subcapitolului sunt urmărite și eforturile de organizare, centralizare și lărgire a rețelei sanitare din Basarabia, cu rezultate mai puțin spectaculoase, dar pozitive, mai ales pentru circumstanțele de atunci.

Cel de-al doilea sub-capitol, mai redus ca întindere, este consacrat Bucovinei (și Pocuției, în perioada mai-august 1919), unde au pătruns efective ale Diviziei 8 Infanterie, conduse de către generalul Iacob Zadik. Circumstanțele generale erau aici mai favorabile, din punct de vedere național, social-economic și al stării igienico-sanitare provinciale, chiar dacă, din punct de vedere etno-demografic, românii mai formau doar o majoritate relativă. Cea mai reductabilă amenințare a fost și aici tifosul exantematic, a cărui răspândire s-a datorat însă mai mult unor factori exogeni, decât situației propriu-zise din Bucovina (vecinătatea) cu zone precum Basarabia și Galiția „unde se făceau încă resimțite efectele instabilității politico-militare și ale epidemiilor”.

Evoluția diferitelor boli, contagioase și necontagioase este urmărită și în cuprinsul sub-capitolului de față, atât la nivelul populației civile, cât și în cadrul Diviziei a 8-a, unde, spre deosebire de alte unități similare, dislocate în alte zone ale „României Mari”, s-au manifestat mai ales scarlatina și febra recurentă[49].

Ultimul subcapitol, și cel mai întins, este consacrat aportului sanitarilor militari la Campania din Transilvania și Ungaria, începută în noiembrie 1918 și încheiată un an mai târziu, după retragerea de pe teritoriul maghiar ocupat ca urmare a războiului cu Republica Sovietică Ungară.

O atenție specială am acordat, în cuprinsul subcapitolului al treilea, mobilității echipelor sanitare și capacității de folosire a resurselor de pe teritoriul eliberat,

controlat sau ocupat, prin comparație cu anul 1916. Conținutul subcapitolului este structurat cronologic, narațiunea fiind jalonată de următoarele repere cronologice:

- pătrunderea în sud-estul Transilvaniei, în luna noiembrie 1918
- atingerea liniei Mureșului
- atingerea aliniamentului Sighet-Ciucea-Deva-Vețel-Zam (ianuarie 1919)
- prima fază a războiului româno-ungar și atingerea Tisei, la 1 mai 1919
- a doua fază a războiului româno-ungar și ocuparea Budapestei, la 4 august 1919[50].

Activitatea sanitarilor de tratare a soldaților răniți în confruntările de pe teren a fost reconstituită și analizată la nivelul Marelui Post de Triaaj (structură înființată la data de 28 februarie 1919) și respectiv, la nivelul ambulanțelor divizionare corespunzătoare diviziilor dislocate în Transilvania, care au colaborat cu Gărzile Naționale românești din provincie. Nu au putut fi totalmente elucidate unele aspecte ale prezenței sanitarilor militari români pe teritoriul de est al Ungariei, până la Budapesta, deși anumite concluzii au putut fi, totuși formulate.

Concluzii generale și recomandări

Tema abordată în cadrul lucrării de față nu reprezintă numai o sub temă de istorie militară propriu-zisă, ci poate fi pusă în legătură atât cu istoria socială, prin datele incluse referitoare la starea generală a României și a tuturor provinciilor românești, din punct de vedere igienico-sanitar cât și cu evoluția fenomenului național modern, întrucât perioada avută în vedere, 1914-1919, este una crucială pentru desăvârșirea unității național-statale a poporului român.

Problema fundamentală a lucrării de față a fost elucidarea raportului între scopurile măsurilor luate la nivelul diferitelor compartimente ale Serviciului sanitar al armatei române și rezultatele efective, în dramaticul context al primei conflagrații mondiale. De la această problemă generală se desprind câteva probleme specifice, pe care am încercat să le clarificăm pe parcursul capitolelor lucrării propriu-zise (II-V), anume: în ce măsură pregătirile de război din perioada 1914-1916 au corespuns exigențelor timpului, sub raport sanitar, determinarea legăturilor cauzale între activitatea Serviciului sanitar al armatei și performanțele efective ale armatei române în toamna anului 1916, respectiv în vara lui 1917 (problema implicării sanitarilor militari în stingerea epidemiei de tifos exantematic fiind solid tratată istoriografic), precum și evaluarea aportului sanitarilor militari la acțiunile de apărare a unității naționale desăvârșite în cursul anului 1918. la capătul investigației noastre bibliografice și documentare putem emite câteva aprecieri și recomandări în acest sens.

Astfel, perioada 1914-1916 poate fi caracterizată, inclusiv la nivelul serviciilor sanitare ale armatei, ca una densă în inițiative și realizări, al căror caracter a fost însă unul precipitat și tardiv. Dintre aceste realizări și inițiative menționăm legea din martie 1915 privind organizarea Serviciului sanitar al armatei, înființarea Comitetului Central Sanitar, și apoi constituirea depozitelor de materiale sanitare, reorganizarea spitalelor și a zonei interioare (introducerea serviciului sanitar pe batalioane, a zece trenuri sanitare semi-permanente a 20 de trenuri-băi, nouă șleपुरi sanitare etc.), sporirea dotărilor prin rechiziții, achiziții din țară, importuri, inclusiv de la viitorii inamici ai României (misiunile dr. Sion și dr. Vereanu). În fine, la nivelul teoriei în materie, generalul medic Mihai Călinescu s-a dovedit un bun analist al realităților și evoluțiilor de pe diverse fronturi de luptă.

Venind însă, din motive obiective (situația generală a țării) și subiective (lipsa anterioară de interes a guvernelor succesive), toate aceste măsuri, remarcabile în sine, nu au putut compensa decât parțial situația existentă și destul de transparentă în cursul campaniei din 1913.

În mod incontestabil, diversele carențe existente la nivelul Serviciului sanitar militar s-a repercutat negativ asupra performanțelor generale ale armatei, și aici putem cita, în primul rând, mobilizarea tardivă a medicilor militari în august 1916, inadecvarea concepției organizatorice generale și a dotărilor la cerințele de mobilitate ale războiului, folosirea redusă a oportunităților din teritoriul transilvănean eliberat și, peste toate, ascensiunea în funcții de conducere pe criterii politice, uneori pur personale. Pe ansamblu însă, situația generală a armatei, datorată, la rândul ei, unui complex de cauze, a avut efecte negative asupra Serviciului sanitar militar, nevoit să facă față, mai ales în Dobrogea, unor solicitări suplimentare: număr foarte mare de răniți și bolnavi (50.000 de morți și 80.000 de răniți), cooperare defectuoasă cu omologii ruși, apoi evacuarea spre Moldova, în decembrie 1916. Printre succesele obținute de Serviciul sanitar în campania din 1916 putem enumera izolarea și stingerea focarelor epidemiologice, prin contribuția decisivă a dr. Ioan Cantacuzino, evacuarea răniților din Dobrogea, dar, mai ales, retragerea în Moldova și evitarea unui dezastru total, în pofida masivelor pierderi de ambulanțe și materiale sanitare.

Contribuția sanitarilor militari români la combaterea epidemiei de tifos exantematic din primele luni ale anului 1917, remarcabil exemplu de îngemănare a cunoștințelor medicale și a spiritului de sacrificiu, este, în general, bine tratată în istoriografie, reprezentând, probabil, cel mai bine cunoscut episod al participării sanitarilor militari români la Primul Război Mondial. Mai puțin cunoscută este contribuția efectivă, directă, a medicilor militari români la luptele din vara anului 1917, când au fost tratați peste 30.000

de răniți din cadrul celor două armate române, majoritatea provenind din Armata I. reorganizarea din iarna 1916-1917, în pofida persistenței anumitor favoritisme și inconsecvențe (suprapuneri de atribuții în „zonele mixte”) a avut ca efect creșterea mobilității formațiunilor sanitare a căror acțiune era favorizată și de alte circumstanțe (stabilizarea frontului, sosirea misiunii franceze etc.). De data aceasta, problema esențială a constat în fluidizarea transporturilor, evitarea aglomerării căilor de evacuare și a spitalelor, iar un rol important în depășirea dificultăților și disfuncționalităților în materie, l-a avut colonelul dr. Potârcă, șeful Serviciului sanitar al Armatei I și viitor general I.N. Antoniu, inventatorul unui sistem de fixare a târgilor sanitare în automobilele marca Ford.

Deteriorarea situației politico-militare din imensul spațiu al Imperiului Rus în același an 1917, a creat noi dificultăți Serviciului sanitar militar, soluționate parțial în urma încheierii păcii cu Puterile Centrale și a dezintegrării structurilor bolșevice din Ucraina.

Perioada cuprinsă între încheierea păcii punice de la Buftea – București și cucerirea Budapestei de către armata română (mai 1918 – august 1919) se caracterizează prin extinderea treptată a ariei de competență și acțiune a Serviciului sanitar al armatei, în Basarabia apoi în zonele ocupate din sudul Vechiului Regat, în Bucovina și Transilvania și în cele din urmă în jumătatea răsăriteană a Ungariei, în anul 1919. În anul 1918, desfășurarea în bune condiții a operațiunii de demobilizare a reprezentat un succes al serviciilor sanitare militare ale armatei române, ca și ameliorarea parțială a stării igienico-sanitare din Basarabia, unde dificultățile erau destul de complexe. Felul cum s-a acționat în Transilvania și Ungaria, în decursul lui 1919, denotă depășirea totală a dificultăților evidențiate în anul 1916, în privința posibilităților de mișcare și de valorificare a potențialului teritoriului eliberat / ocupat.

Serviciul sanitar al armatei române își încheia participarea la Primul Război Mondial cu jertfe neobișnuit de mari, chiar pentru condițiile specifice războiului, anume 328 cadre medicale ucise, dintre care 286 de medici 35 de farmaciști și 7 veterinari, în intervalul 1916-1919. Analiza, fie și succintă a evenimentelor din anii 1916-1919, scoate la iveală, pe lângă o serie de neajunsuri obiective și greșeli subiective, curajul și spiritul de sacrificiu al medicilor militari români, dar mai ales capacitatea de adaptare și de însușire a lecțiilor dure ale războiului.

O problemă care se cuvine a fi aprofundată este cea a modului în care însușirea învățămintelor din prima conflagrație mondială a influențat pregătirea de specialitate în perioada numită astăzi interbelică. De asemenea, se impun o serie de investigații comparative și tematice vizând modul de organizare și activitatea concretă a diferitelor servicii sanitare ale țărilor implicate în războiul din 1914-1918, ca și în acest context,

aprofundarea cercetărilor asupra relațiilor între Serviciul sanitar al armatei române și structurile omoloage din cadrul statelor aliate (Franța, Rusia etc.) sau adversare (în primul rând, Germania), folosind arhivele diplomatice.

NOTE

1. Papilian, Constantin, Cauzele reale ale insuficienței serviciului sanitar militar în expediția din Bulgaria de la 1913, București, 1914.
2. Kirițescu, Constantin, Istoria Războiului pentru întregirea României (1916-1919), ediția a II-a, Vol I-III, Editura Casei Școalelor, București, 1926.
3. Vulcănescu, Mircea, Războiul pentru întregirea neamului, Editura Saeculum, București, 1999.
4. Duca, I. Gh., Memorii, Vol. 3, Editura Machiavelli, București, 1994.
5. Argetoianu, Constantin, Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri, Vol. III, partea a V-a (1916-1917), București, 1992.
6. Iliescu, Dumitru, Războiul pentru reîntregirea României. Pregătirea militară, Tipografia Independența, București, 1920.
7. Maria, Regina României, Povestea vieții mele, Vol. III, Editura Moldova, Iași, 1991.
8. Brătianu, I., Gheorghe, Acțiunea militară și politică a României în anul 1919 în lumina corespondenței lui Ioan I. C. Brătianu, București, Cartea Românească, 1940.
9. Averescu, Alexandru, Răspunderile, Editura Albatros, București, 1999
10. Antoniu, Ioan N., Organizarea și funcționarea serviciului sanitar militar, ediția a III-a, Tipografia Marelui Stat Major, București, 1922
11. Vicol, Nicolae, Studii preliminare asupra serviciului sanitar român de război, Tipografia Cultura, București, 1934.
12. Papiu, Alexandru, Serviciul sanitar în campania din Transilvania, Tipografia Universală, București, 1921.
13. Potârcă, Iacob, Considerațiuni asupra organizării, conducerii și funcționării serviciului sanitar din zona operațiilor active, Editura Ramuri, Craiova, 1920.
14. Giurcă, Ion, 1917-reorganizarea armatei române, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1999.
15. Gorun, Hadrian, Relații politico-diplomatice și militare ale României cu Franța în Primul Război Mondial, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2009.
16. Diaconescu, Mircea, Oameni și fapte din istoria medicinei militare românești, Editura Pro Transilvania, București, 2006.
17. Sanda, Gheorghe, Istoria medicinei militare românești, Fundația General maior dr. C. Zamfir, București, 1996.
18. Scurtu, Costin, Studii privind serviciul sanitar militar român în perioada 1900-1916, în „Analele Dobrogei”, serie nouă, VII, 2002.
19. Hitchins, Keith, România (1866-1947), Editura Humanitas, București, 2004.
20. Dumitru, Iliescu, op. cit., p. 7.
21. Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice (în continuare CSPAMI), fond Direcția 6 Sanitară, d. 174, p. 49-63.

22. „Monitorul Oastei”, 11/15.03.1915.
23. Scurtu, Costin, op. cit., p. 142.
24. Sanda, Gheorghe, op. cit., p. 302-303.
25. „Monitorul Oastei”, 23/15.08.1915
26. CSPAMI, fond Comandamentul Cetății București, d. 5, f. 35.
27. CSPAMI, fond Direcția 6 Sanitară, d. 103, f. 28-29.
28. Ibidem, d. 93, f. 20.
29. CSPAMI, fond Secția 2 Informații, d. 84, f. 89.
30. CSPAMI, fond Direcția 6 Sanitară, d. 24, f. 497-502.
31. Stoica, Leontin, Ștefănescu, Bogdan, Misiunea medicală română pe frontul sârbesc în anul 1915, în volumul „Statul Major General în Arhitectura Organismului Militar Românesc 1859-2009”, Editura Ectea, București, 2099.
32. Stoica, Leontin, Epidemia de holeră în Dobrogea anului 1916 în prezentarea medicului colonel Săndulescu Constantin, în „Argesis”, XV, Studii și comunicări, Editura Ordesos, Pitești, 2006.
33. Sanda, Gheorghe, op. cit., p. 294.
34. Argetoianu, Constantin, op. cit., p. 29-30.
35. CSPAMI, fond MCG, d. 652, f. 372.
36. Săndulescu, Constantin, op. cit., p. 28.
37. Popa, Mircea, Primul Război Mondial (1914-1918), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979.
38. Nicolescu, Gheorghe, Contribuia Misiunii Militare Franceze la asigurarea dotării și aprovizionării armatei române (1916-1917), în „Omagiul istoricului Florin Constantiniu”, Muzeul Vrancei, Editura Pallas, Focșani, 2003.
39. Sanda, Gheorghe, op. cit., p. 312-314; CSPAMI, Direcția Sănătății Publice, d. 1, f. 1-3.
40. Scurtu, Costin, op. cit., p. 140-143.
41. Kirișescu, Constantin, op. cit., p. 373; Iordache, Anastasie, România în Primul Război Mondial, în „Istoria românilor”, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 435.
42. CSPAMI, Divizia 9 Infanterie, d. 166, f. 122-128; CSPAMI, Divizia 10 Infanterie, d. 72, f. 2-6.
43. Kirișescu, Constantin, op. cit., p. 374, 392.
44. Argetoianu, Constantin, op. cit., p. 109.
45. CSPAMI, fond Armata I, d. 129, f. 11; CSPAMI, fond Armata I, d. 381, f. 11, 55.
46. „Monitorul Oastei”, 262/03.02.1918.
47. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond Comitetul de Asistență al Crucii Roșii din Paris, d. 97/1917, f. 1-4.
48. CSPAMI, fond Direcția 6 Sanitară, d. 424, f. 599.
49. ANIC, fond Casa Regală, d. 1/1919, f. 3-7.
50. CSPAMI, fond Comandamentul Trupelor din Transilvania, d. 329, f. 22-25.

LISTA LUCRĂRILOR PUBLICATE LA TEMA TEZEI

1. Stoica L. *Victor Babeș, colaboraționist*. În: Document, 2006, an IX, nr. 1-4 (31-34), p. 65-70. (1,1 c.a.)
2. Stoica L. *Alexandru Averescu în conștiința contemporanilor, ipostaza unui providențial*. În: Document, 2009, anul XII, nr.2 (44), p. 20-24. (0,5 c.a.)
3. Chicuș N., Stoica L. *Serviciul sanitar al armatei române în perioada neutralității: probleme de pregătire teoretică și practică*. În: Revista de științe socio-umane, 2012, nr.1, p. 1-9. (0,7 c.a.)
4. Stoica L. *Mărturii din prizonieratul medicului Periețeanu Ion (1916-1918)*. În: Revista de științe socio-umane, 2012, nr.1, p. 26-34. (0,6 c. a.)
5. Stoica L. *Discipolii lui Hypocrat*. În: Istoricul Regimentului 4 „Dorobanți” Argeș (1877-1946). Pitești: Editura Pământul, 2008, p. 243-250. (0,6 c. a.)
6. Stoica L., Ștefănescu B. *Misiunea medicală română pe frontul sârbesc în anul 1915*. În: Statul Major General în Arhitectura Organismului Militar Românesc 1859-2009, București: Editura Ectea, 2009, p. 87-95. (1,2 c. a.)
7. Stoica L. *Ipostaze ale participării României în Primul Război Mondial: prizonieratul medicilor militari*. În: Armata română și unitatea națională, Pitești: Editura Delta Cart Educațional, 2008, p. 48-52, (0,85 c. a.)
8. Stoica L., Bogdan R. *Eforturile României pentru înzestrarea în anii neutralității: misiunea medicului Vasile Sion la Viena și Berlin*. În: Armata română și patrimoniul național, București: Editura Ectea, 2010, p 301-312; (1,75 c. a.)
9. Stoica L. *Medici sanitari ai Diviziei Tudor Vladimirescu în contextul internațional al relațiilor româno-ruse la sfârșitul celui de-al II-lea război mondial*. În: România în contextul internațional la sfârșitul celui de-al doilea Război Mondial, București: Editura Ectea, 2005, p. 101-107. (0,5 c. a.)
10. Stoica L. *Misiunea medicală română pe frontul sârbesc în anul 1915*. În: Statul Major General în Arhitectura Organismului Militar Românesc 1859-2009, București: Editura Ectea, 2009, p 87-95. (1,0 c. a.).
11. Stoica L. *Eforturile României pentru înzestrarea în anii neutralității: misiunea medicului Vasile Sion la Viena și Berlin*. În: Armata română și patrimoniul național, București: Editura Ectea, 2010, p. 301-312. (1,0 c. a.)
12. Stoica L. *Epidemia de holeră – măsura realităților igienico-sanitare din Balcani în 1913*. În: Orizont XXI, Revistă de istorie, Pitești, 2006, an I, nr. 1, p. 37-40. (0,5 c.a.)
13. Stoica L. *Epidemia de holeră din Dobrogea anului 1916 în prezentarea medicului colonel Săndulescu Constantin*. În: Argesis, Studii și comunicări, Seria Istorie, XV, Pitești: Editura Ordessos, 2006, p. 371-377. (0,6 c. a.)
14. Boțoghină I., Stoica L. *Medici militari argeșeni pe frontul din Balcani (1913)*. În: Analele Cercului de Istorie “Gheorghe I. Brătianu” VII-VIII, București: Editura Ectea, 2007, p. 135-139. (0,6 c. a.)
15. Chiriță M., Stoica L. *Situația sanitară din Bucovina în perioada noiembrie 1918-august 1919*. În: Argesis, Studii și comunicări, Seria Istorie, XV, XVIII, Pitești: Editura Ordessos, 2009, p 237-242. (0,5 c. a.)
16. Stoica L. *Reorganizarea serviciului medical sub îndrumarea misiunii sanitare franceze*. În: Cohorta, Revistă de istorie militară, 2010, nr. 1-2, p. 54-60. (0,5 c.a.)

ADNOTARE

Stoica Vasile-Leontin

Serviciul sanitar al armatei române în perioada 1914-1919.

Teză de doctorat în istorie, localitatea Chișinău, anul perfectării tezei 2012.

Structura tezei constă în introducere, cinci capitole, concluzii și recomandări, adnotări în limbile română, engleză, rusă, franceză, bibliografie din 206 surse, 150 pagini a părții de bază, cu 12 anexe.

Rezultatele au fost publicate în 16 lucrări științifice.

Cuvinte – cheie: serviciul sanitar, medic, spital, infirmerie, ambulanță, trăsură sanitară, instalație de deparazitare, epidemie, tifos, răniți, spitalizați, intervenție chirurgicală, evacuare, triaj.

Domeniul de studiu: se referă la Istoria românilor și urmărește activitatea Serviciului sanitar militar între 1914-1919.

Scopul și obiectivele tezei: 1) prezentarea cadrului general, politic, instituțional, social-economic și specific (militar, igienico-sanitar) din anii 1914-1919; 2) analiza problemelor cu care s-a confruntat serviciul sanitar al armatei, pe parcursul diferitelor etape ale misiunii sale; 3) evaluarea modului cum a corespuns organigrama acestui serviciu provocărilor ridicate de greutatea războiului; 4) evidențierea rolului jucat de către o serie de personalități în evoluția Serviciului sanitar militar; 5) citarea unor date numerice, orientative, cu rol de bilanț, utilizabile în vederea desfășurării unor viitoare investigații științifice comparative.

Noutate și originalitate: Studiul reprezintă o cercetare pluridirecțională a activității serviciului sanitar al armatei române în anii 1914-1919, temă abordată până în prezent fie la modul tangențial, în cadrul unor lucrări cu o tematică mai generală, fie parțial, în substanța unor contribuții dedicate unor episoade și momente strict determinate de perioada în cauză.

Lucrarea are la bază valorificarea științifică a unui substanțial material arhivistic (îndeosebi documente militare) și memorialistic, permițând efectuarea de evaluări pertinente și documentate în cauză și constă în elucidarea situației serviciului sanitar al armatei române în anii dramatici 1914-1919.

Semnificația teoretică a lucrării se exprimă în argumentarea științifică a rezultatelor și concluziilor obținute în cadrul investigației.

Valoarea aplicativă a tezei. Teza include un material factologic substanțial și documentat, susceptibil de a fi valorificat în scopuri multiple (educative, didactice, instructive, cognitive). Conținutul lucrării constituie o sursă de informare pentru elaborarea și completarea unor lucrări de specialitate consacrate istoriei serviciului sanitar. Studiul este util pentru elaborarea, revizuirea și completarea unor lucrări de sinteză, a unor cursuri de strictă specialitate privind evoluția medicinei militare românești.

АННОТАЦИЯ

Стойка Василий-Леонтин

Служба здравоохранения румынской армии в период 1914 - 1919 гг. Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук.

Год завершения диссертации – 2012.

Структура диссертации. Исследование включает введение, пять глав, заключение, рекомендации, библиографию из 206 наименований, аннотации на румынском, английском, русском и французском языках. Основной текст занимает 150 страниц и включает 12 приложений.

Результаты нашли отражение в 16 научных работах.

Ключевые слова: здравоохранение, врач, больница, уход за больными, эпидемия, тиф, раненые, госпитализация, операция, эвакуация, сортировка, скорая помощь.

Область исследования: работа относится к истории румын и деятельности военной санитарной службы в период с 1914 по 1919 гг.

Цель и основные задачи диссертационного исследования: 1) общая, политическая, институциональная, социально-экономическая и частная характеристика периода с 1914 по 1919 гг.; 2) анализ проблем, с которыми сталкивалась военная санитарная служба на различных этапах своей миссии; 3) оценка соответствия структуры военной санитарной службы требованиям военного времени; 4) определение роли отдельных личностей в развитии военной санитарной службы; 5) представление определенных цифровых данных для их возможного использования при разработке будущих сравнительных научных исследований.

Новизна и оригинальность. Диссертация представляет собой разностороннее исследование деятельности военной санитарной службы румынской армии с 1914 по 1919 гг. Данная тема затрагивалась до сих пор либо поверхностно при исследовании более общих проблем, либо частично при анализе эпизодов или строго определенных временных отрезков.

Основу работы составляет научная обработка архивного материала (особенно военных документов) и мемуаров, что позволяет объективно и документировано оценить и определить положение военной санитарной службы румынской армии в драматические 1914-1919 годы.

Теоретическая значимость работы заключается в научном обосновании результатов и полученных в ходе исследования выводов.

Практическая значимость работы. Диссертационное исследование включает значимый фактологический документированный материал, который может быть использован в различных целях (воспитательных, дидактических, обучающих, познавательных). Содержание диссертации может служить источником для разработки новых исследований, посвященных истории санитарной службы, а также создания базовых курсов и спецкурсов по развитию румынской военной санитарной службы.

ANNOTATION

Stoica Vasile – Leontin.

Sanitary service for the Romanian Army from 1914 to 1919. Doctoral thesis in history, Chisinau, thesis completion year 2012.

Thesis structure consists of an introduction, five chapters, conclusions and recommendations, annotations in Romanian, English, Russian, French, bibliography from 206 sources, 150 pages of the main part, with 12 appendices.

The results were published in 16 scientific papers.

Key words: sanitary service, doctor, hospital, sick room, ambulance, sanitary carriage, deparasitation system, epidemic, typhus, injured people, patients, surgical intervention, egestion, sorting.

Domain: it refers to the Romanian History and is focused on the activity of the military service from 1914 to 1919.

Aim and objectives of the thesis: 1) presentation of the general, political, institutional, socio-economic and specific (military, hygienic and sanitary) context of the period between 1914 to 1919; 2) analysis of the issues encountered by the sanitary service of the army, during the various stages of its mission; 3) evaluation of the way the diagram of this service corresponded to the challenges brought by the troubles the war caused; 4) emphasis on the role played by various individuals in the evolution of the sanitary service; 5) quotation of digital , guiding data, as a review, which can be used in future scientific comparative investigations.

Novelty and originality: the study represents a multidirectional analysis of the activity of the sanitary service the Romanian Army from 1914 to 1919, a subject which, until now, has been dealt with either briefly, in papers with a more general theme, or partially, in the form of contributions dedicated to some episodes and moments which were strictly direct consequences of that period.

The paper is based on the scientific capitalization of a substantial archivistic material (especially military documents) but also memorialistic, allowing relevant and well-documented evaluations on this subject to be made, and consists in the elucidation of the sanitary service situation of the Romanian Army in the dramatic period from 1914 to 1919.

The theoretical significance of the paper is represented by the scientific argument of the results and conclusions of this investigation.

The applicative valorification of the thesis. The thesis includes a substantial and well-documented material which consists of facts and evidence, which can be used with various purposes (educational, didactic, instructive, cognitive). The content of the paper represents a source of information for the elaboration and in completion to some treatise dedicated to the history of the sanitary service. The study is useful for the elaboration, revisal and in completion to various synthesis paper, specialized courses regarding the evolution of the Romanian military medicine.

ANNOTATION

Stoica Vasile-Leontin

Service sanitaire de l'armée roumaine de 1914 à 1919.

Thèse de doctorat en histoire, achevée en 2012.

La structure de la thèse consiste en introduction, cinq chapitres, conclusions et recommandations, notes en roumains, anglais, russe, français, bibliographie sur 206 sources, 150 pages de la partie principale et 12 annexes.

Les résultats ont été publiés en 16 ouvrages scientifiques.

Mots – clés: service sanitaire, médecin, hôpital, infirmerie, ambulance, voiture sanitaire, installation de désinfection, épidémie, typhus, blessés, hospitalisés, intervention chirurgicale, évacuation, triage.

Domaine d'étude: l'ouvrage se rapporte à l'histoire des Roumains et suit l'activité du service sanitaire militaire de 1914 à 1919.

Objectifs de la thèse: 1) présenter le cadre général, politique, institutionnel, socio-économique et spécifique (militaire, hygiénique et sanitaire) des années 1914-1919; 2) analyser les difficultés que le service sanitaire de l'armée a dû surmonter pendant les étapes de sa mission; 3) évaluer la manière dont l'organigramme de ce service a été conforme aux provocations soulevées par les difficultés de la guerre; 4) mettre en évidence la rôle d'une série de personnalités pendant des moments, périodes et problèmes concrets du déroulement de la guerre; 5) citer quelques données numériques, d'orientation, à rôle de bilan, dont on pourrait se servir en vue du développement, à l'avenir, des études comparatives.

Nouveauté et originalité: L'étude c'est une recherche recouvrant plusieurs directions de l'activité du service sanitaire de l'armée roumaine durant les années 1914-1919, thème abordé jusqu'à présent soit d'une façon tangentielle, à l'intérieur des ouvrages à sujets généraux, soit partiellement, en des exposés visant épisodes et moments strictement provoqués de la période respective. Cet ouvrage s'appuie sur la valorisation scientifique d'un matériel archivistique substantiel (documents militaires surtout) et des mémoires, qui nous a permis de faire des évaluations pertinentes et documentées et consiste à élucider la situation du service sanitaire de l'armée roumaine pendant l'époque dramatique 1914-1919.

La signification théorique de l'ouvrage s'exprime par l'argumentation scientifique des résultats et des conclusions tirées durant la recherche.

Valeur de l'application de la thèse. L'ouvrage renferme une riche matière solidement documentée, susceptible d'être mise en valeur à des fins diverses (éducatives, didactiques, cognitives, instructives). Le contenu de la thèse c'est une source d'informations pour élaborer et compléter d'autres ouvrages consacrés à l'histoire du service sanitaire. L'étude est encore utile à l'élaboration et à la révision des ouvrages de synthèse, des cours de spécialité sur l'évolution de la médecine militaire roumaine.

FOAIA PRIVIND CASUTA POLIGRAFICĂ

STOICA LEONTIN

**SERVICIUL SANITAR AL ARMATEI ROMÂNE
ÎN PERIOADA 1914-1919**

07.00.02. ISTORIA ROMÂNILOR

Autoreferatul tezei de doctor în istorie

Aprobat spre tipar: 3.05.2012
Hârtie ofset. Tipar ofset.
Coli de autor.: 1,2

Formatul hârtiei 60x84 1/16
Tiraj 100 ex.
Comanda № GS30512/1

“Garomont-Studio” S.R.L.

MD-2069, mun. Chişinău, str. I. Creangă 1, bl.IV

tel.: 508-616